

Jowita BRUDNICKA-ŻÓŁTANIECKA

Uczelnia Nauk Społecznych w Łodzi

AFGANISTAN – BIEŻĄCE PROBLEMY I PRZYSZŁE WYZWANIA

Abstrakt:

Tematem, który w trzecim kwartale 2021 r. zdominował debatę dotyczącą bezpieczeństwa globalnego było wycofanie wojsk amerykańskich z Afganistanu oraz wydarzenia, które były tego konsekwencją. Analizom tego co się wydarzyło, które wynikają z ludzkiej ciekawości, towarzyszy chęć wyobrażenia sobie niepewnej przyszłości, czego źródłem jest już nie tylko bezinteresowna ciekawość, ale często także konieczność podjęcia działań w obliczu narastających zagrożeń. Określenia „bieżące” oraz „przyszłe” zawarte w tytule artykułu stanowią wyznacznik sformułowania celu badawczego. Po pierwsze dokonana więc została charakterystyka wybranych aspektów sytuacji wewnętrznej Afganistanu przy wykorzystaniu analizy systemowej. Po drugie podjęto próbę predykcji dalszego rozwoju wydarzeń w związku z przejęciem władzy przez talibów. Prezentowane wnioski są konsekwencją interdyscyplinarnych, heurystycznych i intersubiektywnych badań.

Słowa kluczowe: Afganistan, budowanie państwa, prognozowanie, Rosja, talibowie, USA.

Wprowadzenie

„Celem nauki jest poszukiwanie dobrych wyjaśnień dla wszystkiego, co według nas potrzebuje wyjaśnienia” – to stwierdzenie Karla Poppera (1992, s. 252) będzie aktualne tak długo, jak długo ludzkość za pomocą sprawdzalnych i falsyfikowalnych praw uniwersalnych będzie próbować wyjaśniać otaczającą rzeczywistość. Owe próby mogą być lepsze - czyli dokładniejsze i o wyższym stopniu sprawdzalności, lub gorsze - np. wykazujące mniejszy stopień koroboracji do wcześniejszych teorii. Ponieważ źródłem nauki, oprócz danych *stricte* naukowych, jest wiedza potoczna, wyzwaniem pozostaje tzw. problem demarkacji, czyli

odróżnienia tez naukowych od retoryki właściwej środkom masowego przekazu, która charakteryzuje się konwencjonalnością treści i formy (Szczepankowska 2002).

Ataki z 11/09 pobudziły środowiska intelektualne, czego konsekwencją było powstanie niezliczonej ilości publikacji naukowych dekodujących zawilgości środowiska stosunków międzynarodowych początku XXI w. Również w Polsce wzrosło zainteresowanie „krajem sokołów”, co wzbogaciło dotychczasowy dorobek naukowy Polaków, których badania nad Afganistanem były jednymi z pierwszych w Europie¹. Afganistan i jego sytuacja wewnętrzna zostały wiele lat temu określone przez gen. Stanisława Kozieja „czarną dziurą bezpieczeństwa”. Użycie tej metafory było nadzwyczaj trafne, ponieważ identyfikowało stan rzeczywisty sytuacji bezpieczeństwa kraju oraz zasygnalizowało potrzebę zachowania ostrożności przy zaangażowaniu w odbudowę państwa. Jednocześnie naukowcom rzucone zostało wyzwanie, aby wspierać rozwój wiedzy i czynnie uczestniczyć w poszukiwaniu prawdy. Wymaga to, po pierwsze, umiejętnego poruszania się w przestrzeni chaosu informacyjnego tak charakterystycznego dla współczesnego świata, oraz, po drugie, zrozumienia optyki uczestników opisywanych wydarzeń, co zmusza do oddzielenia europocentrycznej perspektywy sytuacji w Afganistanie od postrzegania jej przez samych Afgańczyków, aby przedstawiane wnioski były możliwie jak najbardziej obiektywne. W niniejszym artykule sytuacja w Afganistanie jest analizowana w odniesieniu do konstruktywizmu, zwłaszcza teorii strukturalizacji, zgodnie z którą nie obserwowalne, ale przyczynowo skuteczne struktury społeczne funkcjonują jedynie dzięki podmiotom, które swoim działaniem mogą je utrzymywać lub przekształcać. Przedstawione wnioski są również konsekwencją heurystycznych i intersubiektywnych badań², których narzędziem była m.in. analiza angielskich i perskojęzycznych mediów i literatury, oraz wywiady zarówno z Afgańczykami pozostającymi na terytorium ich kraju, jak też z diasporą afgańską przebywającą w Iranie, Pakistanie i Tadżykistanie.

¹Pierwszym, o którym wiadomo, europejskim znawcą terytoriów Afganistanu był polski jezuita Tadeusz Juda Krusiński, którego działalność datowana jest na przełom XVII i XVIII w. (Fedirko, 2007).

²Intersubiektywnych badań właściwych koncepcji *Mittdasein* Martina Heideggera (Waimbier, 2015).

Wybrane aspekty środowiska bezpieczeństwa

26 sierpnia 2021 r. został nazwany w Białym Domu „najgorszym dniem prezydentury Joe Bidena”, co wiązało się z atakiem terrorystycznym przeprowadzonym na lotnisku w Kabulu przez ISIS-K³. W tym czasie trwała ewakuacja wojsk USA i NATO. W ten sposób zakończyły się dwie operacje doradczo-szkoleniowe prowadzone od 2015 r.: amerykańską „*Freedom’s Sentinel*” oraz natowską „*Resolute Support*”. Termin wycofania wojsk został ustalony pierwotnie na 1 maja 2021 r., co było warunkiem porozumienia z Doha z 29 lutego 2020 r. zawartego między Stanami Zjednoczonymi administracji Donalda Trumpa a Talibami. Z chwilą przejęcia urzędu prezydenta USA przez Joe Bidena ostateczny termin ewakuacji został wydłużony i ustanowiony na początek września 2021 r⁴.

ISIS-K jest częścią Państwa Islamskiego powstałą w 2015 r. w prowincji Chorasán. Pomimo swobody działań pozostaje ona w sieciowej strukturze ISIS. Używanie w przestrzeni medialnej określenia „odłam” sugeruje wyodrębnienie się ISIS-K z całej organizacji ISIS i uzyskanie pełnej autonomii. ISIS-K jest w końcu określana mianem z pers. *تشی ولا* (*Wilayah*), co jest też nazwą jednostki administracyjnej Państwa Islamskiego. Historycznie Chorasán, czyli bogate terytoria na pograniczu Iranu, Afganistanu, Tadżykistanu, Turkmenii i Uzbekistanu, były przedmiotem rywalizacji afgańsko-irańskiej. Zarówno pierwszy król Afganistanu Ahmad Szah Abdali - założyciel dynastii Durrani, jak i Nadir Szah - założyciel irańskiej dynastii Afszarydów, urodzili się w Chorasanie. Podobnie jak Państwo Islamskie, ISIS-K pozostaje obecnie w konflikcie z talibami, którzy zamierzają wprowadzać szariat w duchu nacjonalizmu afgańskiego, co koliduje z postulatem ISIS dotyczącym zjednoczenia muzułmanów ponad granicami narodowymi. Należy jednak pamiętać, że w 2019-2020 r. ISIS-K przeprowadziło kilka zamachów terrorystycznych we współpracy z talibską siecią Hakkaniego. Informują o tym zarówno naukowe opracowania jak i doniesienia medialne, np.

³ <https://www.foxnews.com/media/cbs-correspondent-the-worst-day-of-the-biden-presidency>, [01.09.2021].

⁴ REPORT | May 14, 2021. *Lead Inspector General for Operation Freedom’s Sentinel. Quarterly Report to the United States Congress*. January 1, 2021 - March 31, 2021, <https://www.dodig.mil/Reports/Lead-Inspector-General-Reports/Article/2620963/lead-inspector-general-for-operation-freedoms-sentinel-i-quarterly-report-to-th/>, [01.09.2021].

badania Sajjana Gohela z London School of Economics, oraz wypowiedzi byłego ministra ds. wewnętrznych Amrullaha Saleha⁵.

W tym miejscu należy poczynić uwagę, że ilość podmiotów zaangażowanych w sytuację wewnętrzną Afganistanu jest zmienna, podobnie jak ich struktura i siła zaangażowania. Gdyby potraktować Afganistan jako system należy najpierw przyjąć, że:

- Za granicę systemu można przyjąć granice państwowe, należy jednak zwrócić uwagę na cechę przepuszczalności, na co składają się uwarunkowania naturalne i historyczne;
- Elementy systemu to podmioty zaangażowane w sytuację bezpieczeństwa: rząd i aparat państwowy (służby, armia), władze lokalne (rady plemienne, watażkowie i ich prywatne armie), siły międzynarodowe (cywilno-wojskowe NATO, USA), organizacje międzynarodowe i NGO-s, (m.in.: Defending Dignity, Fighting Poverty (CARE), The Swedish Committee for Afghanistan (SCA), Danish Association for International Development (DACAAR), Bangladesh Rural Advancement Committee (BRAC); pozarządowe narodowe: Ibn Sina, Sanayee Development Organization (SDO), Coordination of Afghan Relief (COAR), Helping Afghan Farmers Organization (HAFO)), talibowie, ISIS, Al Kaida, państwa i ich służby wywiadowcze, przywódcy religijni, a od sierpnia 2021 zorganizowane grupy partyzanckie walczące przeciwko rządowi talibów;
- Relacje między elementami systemu składają się na jego faktyczną strukturę tworząc skomplikowaną sieć zależności;
- Jeśliby przyjąć, że „wejście” do systemu to sytuacja „braku bezpieczeństwa”, produktem „wyjścia” powinno być „bezpieczeństwo”. Nie wdając się w szczegóły analizy systemowej można jedynie zaznaczyć, że „bezpieczeństwo” musiałoby zostać scharakteryzowane wielowymiarowo, np. w oparciu o jego sektory, co jest właściwe metodologii tzw. szkoły kopenhaskiej Barry'ego Buzana;
- środowisko wewnętrzne jak i otoczenie systemu stanowi zróżnicowaną czasoprzestrzeń (Staniszki, 2003) złożoną z

⁵ Por.: „*Understanding How The ISIL Ideology Directs Terrorism And The Necessity To Counter Its Narrative*”, British House Of Commons Foreign Affairs Select Committee Report On The fight against ISIL: The UK's Role, 15 December, 2015; <https://www.hindustantimes.com/world-news/kabul-blast-what-amrullah-saleh-says-on-taliban-is-haqqani-link-101630056282367.html>., [01.09.2021].

instytucji społecznych i ich potencjału do absorpcji szans globalizacji.

Relacje między głównymi podmiotami, które występują w otoczeniu Afganistanu historycznie i współcześnie pozostają bardzo złożone i wykazują zmienność. Talibowie nie stanowią tej samej grupy w 2021 r. jaką byli w 2001 r. co jest naturalną konsekwencją wymiany osobowej ich członków, jak i umiejętności (lub ich braku) dostosowania się do sytuacji politycznej. W zależności od przynależności klanowych i zasięgu terytorialnego różnią się pod względem posiadanych środków przymusu, metod rekrutacji zwolenników, a także stosunku do kontrowersyjnych tradycji pasztuńskich, takich jak np. obyczaj *bacha bazi* (pers. *ی‌چ‌ب‌از*), czyli „tańczących chłopców,” którzy są ukrywani w szkołach koranicznych (Khan, 2008). Nie istnieją przesłanki mogące przypuszczać, że talibowie zerwali kontakty z Al-Kaidą czy ISIS, ale na pewno potrafią lepiej ukrywać swoje kontakty, ponieważ dążą do zmniejszenia międzynarodowej presji i do legitymizacji ich rządów wewnątrz kraju. 20 sierpnia b.r. do perskich mediów dotarło zdjęcie dokumentu rozpowszechnionego przez talibów w prowincji Sarpol. Widnieją w nim zasady, wg których od teraz powinni żyć mieszkańcy. Wymienia się m.in.: nakaz noszenia brody, nakaz noszenia przez kobiety hidżabu i wychodzenia z domu jedynie w towarzystwie rodziny, zakaz słuchania muzyki w samochodzie i na weselach, zakaz hazardu, spożywania środków odurzających i alkoholu, zakaz publikacji treści, które pokazują kobiety nie należycie ubrane jak i takie, gdzie występuje podkład muzyczny⁶. Zapisy deklaracji z Doha głoszące przystanie talibów na umożliwienie dalszej nauki i pracy kobietom zostały dość szybko poddane próbie wiarygodności. Na przełomie sierpnia i września mieszkanki Heratu i Kabulu wychodziły na ulicę w proteście przeciwko zakazowi możliwości kształcenia i pracy. Po przyjeździe talibów do protestujących, kobiety zostały zmuszone do powrotu do swoich domostw i pożegnania się z możliwością dalszej edukacji i zarobkowania⁷.

Ilu Afgańczyków tyle opinii na temat działań talibów. Czasami pomimo niechęci wobec radykalizmów jakichkolwiek grup społecznych, klany podejmują z nimi współpracę. Paradoksalnie istnieje spora liczba

⁶ <https://www.independentpersian.com/>, [20.08.2021].

⁷ <https://foreignpolicy.com/2021/08/30/anti-taliban-resistance-ahmad-massoud-interview-afghanistan/>, [01.09.2021].

rodzin, wśród których jeden syn pracuje w służbach rządowych, a drugi pomaga talibom. Zważywszy na historię Afganistanu nie jest to niczym zadziwiającym, a w obliczu obecnego wycofania wojsk rodziny te mogą pozostać bezpieczne, właśnie dzięki swojej przeczności. Afgańskie przysłowie mówi: „Przechylony ładunek nie dotrze do celu” (pers. رسدی کجهم — نزلنمی بار), a sami Afgańczycy, nawet ci niewykształceni, mieli znacznie lepszy ogląd stanu armii i służb policyjnych, niż eksperci przestrzeni euroatlantyckiej. Tymczasem kontrola znacznych obszarów przynosiła talibom spore przychody finansowe. Oprócz dywersyfikacji źródeł dochodów talibom udawało się prowadzić dość sprawną politykę ekonomiczną, opartą na sferze finansów (również w przestrzeni wirtualnej), jak i gospodarce realnej – ustanowili oni system podatkowy (lub system haraczy) obejmujący przedsiębiorców. Zagrożenie ze strony talibów odczuwają prorozwojowe grupy społeczne: aktywiści polityczni i społeczni – zarówno młode partie polityczne jak i te tradycyjne, zwłaszcza spadkobierczynie Partii Ludowo-Demokratycznej⁸, której główni przywódcy znajdują się obecnie w trzech państwach: Tadżykistanie, Iranie i Pakistanie. Nie można jednak nie zwrócić uwagi na spore rzesze społeczeństwa, które z radością witały talibów. Po raz kolejny należy zauważyć, że powody zadowolenia z ponownego ustanowienia emiratu wynikają z jednej strony z faktycznego poparcia, ale również ze względu na ogromne zmęczenie działaniami wojennymi. Wydaje się, że oceny charakteryzujące Afgańczyków jako „niewydukowanych fundamentalistów”, nawet jeśli zwracają uwagę na pewne problemy, to pomijają konsekwencje kondycji psychicznej społeczeństwa nie pamiętającego czasów pokoju. Afgańczycy bardzo często apelują o „zaprzeszanie wymiany ognia, aby nie słyszeć o śmierci swoich przyjaciół” – te deklaracje nie zawsze są prostą drogą do radykalizacji, czasami są jedynie stwierdzeniem faktów i wyrażeniem życzenia. W warunkach niepewności jutra ludzie obojętnieją i redukują swoje potrzeby do minimum, wówczas nie jest istotne kto sprawuje rządy i jakiej ideologii jest reprezentantem, ale to by mieć szansę na spokojną noc i zdobycie pożywienia. Wśród tej grupy Afgańczyków szczególnie da się wyczuć dystans wobec pro republikańskich manifestacji mieszkańców dużych miast i diaspory afgańskiej. Każda

⁸ W polskich opracowaniach określana jako Partia Ojczyzny, jednak z perskiego راهبرچم oznacza Drogę Flagi. Jest to o tyle bardziej właściwe tłumaczenie, gdyż flaga Republiki Afganistanu jest symbolem zjednoczenia ponad podziałami etnicznymi czy religijnymi. Jest to obecnie prawdopodobnie jedna z najbardziej zróżnicowanych partii, która działa w kraju jak i zagranicą.

grupa społeczna: migranci, kobiety, Hazarowie czy mieszkańcy wsi są uwikłani we właściwe sobie uwarunkowania, które składają się na ich własne „prawdy.”

W odniesieniu do relacji służb mundurowych z talibami bardzo ogólnie można stwierdzić, że siły bezpieczeństwa podzielone są na dwie części – tych, którzy bez większego wyboru lub na podstawie prawdziwych intencji dołączają do talibów, oraz ci, którzy przechodzą do Afgańskiego Narodowego Ruchu Oporu, którego przywódcami są: Ahmad Massoud i Amrullah Saleh. Po zdobyciu Kabulu przez talibów obaj udali się do prowincji Pandższir konsolidując opozycję w imię hasła: „pokój nie oznacza poddania się⁹.”

Stany Zjednoczone od dłuższego czasu szukały sposobu opuszczenia Afganistanu, ponieważ obecność Amerykanów okazała się zbyt kosztowna. Wraz ze wzrostem ponoszonych kosztów obecności stopniowo zmieniano narrację polityczną wobec Afganistanu. Już za prezydentury Obamy padały słowa o „odmowie wyznaczania celów, które wykraczają poza odpowiedzialność, środki i interesy¹⁰.” Od 2011 r. rozpoczął się proces zmniejszania liczebności żołnierzy amerykańskich, co nie korelowało ze spadkiem aktywności terrorystycznej w Afganistanie. Działania prezydentów Obamy i Trumpa znalazły swój koniec w decyzji prezydenta Bidena o dotrzymaniu terminu całkowitego opuszczenia terytorium Afganistanu do początku września.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na dwa pojęcia występujące w wypowiedziach polityków i ekspertów: „budowanie państwa” i „budowanie narodu.” Terminy te mogą charakteryzować ten sam, otwarty katalog czynności, których celem będzie ustanowienie efektywnych instytucji (Fukuyama, 2005)¹¹. Wypowiedź prezydenta Biden`a: „Naszym celem nie było budowanie narodu¹²” stanowi jedynie potwierdzenie kontynuacji braku jednomyślnej i racjonalnej polityki amerykańskiej wobec Afganistanu, którą lepiej scharakteryzować jako wewnętrznie sprzeczną: „(...) *the US and its foreign policy bureaucracy*

⁹ <https://foreignpolicy.com/2021/08/30/anti-taliban-resistance-ahmad-massoud-interview-afghanistan/>, [01.09.2021].

¹⁰ B. Obama, *Remarks by the President in Address to the Nation on the Way Forward in Afghanistan and Pakistan*, (1.12.2009), <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-address-nation-way-forward-afghanistan-and-pakistan>, [26.04.2021].

¹¹ Konieczne jest przy tym dobre zrozumienie terminu „instytucje”, ponieważ to one składają się na pojęcie „kultury” (Wilkin, 2016).

¹² <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/07/08/remarks-by-president-biden-on-the-drawdown-of-u-s-forces-in-afghanistan/>, [01.09.2021].

does not act as a monolithic, rational actor entity, but is instead internally differentiated and often seemingly at war with itself" (Keane, 2016, s. 205). Podejmowanie inicjatyw: stworzenia wieloetnicznych sił bezpieczeństwa, zmiany infrastrukturalne (głównie budowanie dróg, szkół i ośrodków medycznych), zwalczanie produkcji i handlu narkotykami, wspieranie lokalnej samorządności to tylko niektóre działania, które z powodzeniem wzmacniają proces budowania narodu. Sam proces wykształcania się tożsamości afgańskiej również nie rozpoczął się z chwilą ustanowienia operacji ISAF, ale trwał z różną intensywnością od chwili konsolidacji plemion afgańskich w 1747 r. To czym różnił się w porównaniu do innych państw to jego wybitnie skrajna nieliniiowość, która wynikała z uwarunkowań geopolitycznych. Talibowie to Afgańczycy, których działalność pozbawiła ich uznania międzynarodowego. Jednak proces budowania państwa, który oczywiście można nazwać stabilizacją sytuacji pokonfliktowej, od samego początku wymagał włączenia w życie polityczne wszystkich grup interesu – również talibów, co było oczywiste na podstawie badań naukowych. Problem polegał na braku sprzyjającej atmosfery w środowiskach politycznych, medialnych, oraz naukowych do wygłaszania podobnych wniosków, nawet jeśli znajdowały swoje badawcze uzasadnienie. Za przykład odzwierciedlający taki stan rzeczy można uznać publikacje Cartera Malkasiana, którego wnioski dotyczące zasadności i zaangażowania USA w Afganistanie z 2013 r. wyraźnie się różnią się od tych zaprezentowanych w 2021 r. (Malkasian, 2013; 2021). Sygnały o istnieniu „postępowej grupy” wśród talibów padały już w 2001 r., tuż po rozpoczęciu operacji *Enduring Freedom*, ze strony pakistańskiego ministra spraw zagranicznych Abdula Sattara¹³.

Zmiana zaangażowania USA w działania w Afganistanie wiązała się ze zmianą koncepcji tzw. wojny z terroryzmem i była wpisana w kontekst rozgrywki między mocarstwami. W 2009 r. prezydent Obama wystosował jasne życzenie zwiększenia współpracy z Rosją w zakresie wojny z terroryzmem. W 2009 r. w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy istniała grupa kontaktowa ds. Afganistanu, a od 2016 r. Rosja organizowała konsultacje ministrów spraw zagranicznych. Aż do bieżącego roku format ten działał w różnej konfiguracji państw: Afganistan, Rosja, India, Pakistan, Chiny, Iran, USA. Oprócz świadomości Rosjan co do potrzeby uczestnictwa w kształtowaniu regionalnej

¹³ F. Bokhari, J. Thornhill, *Part to play for Taliban moderates: Interview with Pakistan's Foreign Minister*, Financial Times, 29 October 2001.

równowagi w stosunku do działań USA, należy zaznaczyć, że w pierwszej kolejności Afganistan stanowił strategiczny obszar zainteresowania Federacji Rosyjskiej ze względu na tradycyjne aspekty bezpieczeństwa. Pierwszym zagrożeniem była produkcja i handel narkotykami¹⁴, a drugim ISIS. Niebezpieczeństwo ze strony działań ISIS Rosja odczuwała dotkliwie w postaci aktów terroryzmu na własnym terytorium, zarówno ze strony migrantów z Azji Centralnej jak i naturalizowanych Rosjan. Amerykanie od wielu lat wysyłali sygnały zapraszające do wspólnego rozwiązania „problemu afgańskiego.” Dla obu stron było to niezwykle korzystne – Rosjanie znajdowali się w centrum negocjacji i posiadali dzięki temu przewagę informacyjną, a komunikaty i sposób przedstawienia rzeczywistości zależał od nich. Amerykanie z kolei zyskiwali wiarygodność decydując się na format multilateralnego rozwiązania problemu, co dawało im również wizerunkową korzyść poprzez możliwość parokrotnego zrywania negocjacji z talibami w celu wynegocjowania najlepszych warunków odpowiedzialnego opuszczenia Afganistanu¹⁵. Wiara w stabilność władzy i zdolności armii afgańskiej po wycofaniu USA deklarowana przez prezydenta Bidena podważa wiarygodność amerykańskiej administracji i jej umiejętności strategicznej oceny rzeczywistości.

Kilka uwag o przyszłości

Nie sposób tworzyć rzetelne scenariusze rozwoju sytuacji bezpieczeństwa w Afganistanie na podstawie samych doniesień medialnych (zwłaszcza anglojęzycznych), oraz opracowań naukowych, które na przestrzeni lat, jak zostało to już wspomniane, podążają za atmosferą wokół danego tematu, a także niejednokrotnie spełniają oczekiwania instytucji finansujących badania. Istnieje ogromna potrzeba systematycznych badań terenowych - rozmów z diasporą afgańską, która czerpie informacje od swoich rodzin pozostających w Afganistanie, oraz stworzenia całego katalogu prognoz.

Islamabad, wspomagając przejęcie władzy przez talibów, mógł liczyć na zakończenie ciągle powracającego konfliktu w prowincji Chajber Pasztunchwa (dystrykt Swat), jak też wyzbyć się części afgańskich migrantów, którzy współpracując wcześniej z talibami powrócili teraz do swoich rodzin. Tym samym pozbyli się przynajmniej

¹⁴ <https://www.unodc.org/rpanc/en/Sub-programme-1/unodc-russia-partnership-on-counter-narcotics-training-for-central-asia--afghanistan-and-pakistan.html>, [01.09.2021].

¹⁵ <https://www.axios.com/trump-taliban-agreement-doha-biden-8dabe136-6dce-4e43-9289-98551bd47ed6.html>, [01.09.2021].

w najbliższym czasie problemu ewentualnych ruchów na rzecz autonomii dla Pasztunów. Tworzone posterunki talibów będą pełniły rolę kontroli migracji – zwłaszcza pasztuńskich nacjonalistów optujących za autonomią dla Pasztunistanu i kontrolę handlu narkotykami. Migranci afgańscy stanowią poważny problem dla Pakistanu, dlatego Islamabad od dawna stara się ograniczać jego skalę. W 2016 r. Pakistan przymusowo opuściło 250 tys. Afgańczyków, w 2018 r. było to ponad 83 tys. osób. Jak podaje raport Human Rights Commission of Pakistan w procesie repatriacji podejmowano działania zmuszające Afgańczyków do opuszczenia Pakistanu, m.in. odcinano elektryczność w obozach dla uchodźców, niszczone domy, siłą deportowano rodziny (Brudnicka-Żółtaniecka, 2020). W obecnej sytuacji prawdopodobnie wzrośnie obecność wojskowa USA w Pakistanie. Chociaż brak jest oficjalnego potwierdzenia, do mediów docierają informacje o budowie baz w dystrykcie Kurram. Z informacji i zdjęć przekazanych autorce 29 sierpnia b.r. od miejscowych wynika, że w Pakistanie w okolicach Peszawaru pojawiło się tysiące amerykańskich żołnierzy, którzy wykorzystują do niewyjaśnionych celów magazyny przeznaczenia medycznego. Pozostają to jednak źródła nieoficjalne. Sami Pakistańczycy zdają się nie wierzyć w zapewnienia swojego rządu, który coraz bardziej traci ich zaufanie ze względu na świadomość istnienia pakistańskiego „*deep state*”. Porozumienie z talibami oznacza dla Pakistanu przede wszystkim kontrolę tzw. linii Duranda, oraz zapanowanie nad Pasztunami, którzy w zależności od uwarunkowań podejmowali współpracę z tymi, którzy oferowali im więcej korzyści.

Utrzymanie jakichkolwiek innych niż negatywne relacji z Islamskim Emiratem Afganistanu przez USA powoduje ustanowienie względnej równowagi w stosunku do Iranu. Persowie 26 stycznia 2021 r. spotkali się z talibami w Teheranie, ze względu na świadomość niepewnych konsekwencji dla irańskich interesów, wynikających z możliwości wprowadzenia szariat. Talibowie w historii swojego istnienia nie wypowiadali się inaczej o irańskich szyitach jak o „zdrajcach prawdziwej wiary mahometańskiej.” Władze irańskie mają jednak świadomość, że bez stabilnego Afganistanu nie da utrzymać się bezpieczeństwa wewnętrznego Iranu. Dlatego też Teheran był wielokrotnie miejscem negocjacji społeczności międzynarodowej z talibami¹⁶. To co będzie stabilizować sytuację Iranu wobec talibów, to ustanowienie ściślejszej współpracy z Rosją i Chinami po to, by zapewnić

¹⁶ رانېهطالېبان ای اسلام ینگاهمهور <https://www.iribnews.ir/>, [12.09.2021].

sobie zbudowanie ewentualnego poparcia w przypadku konfliktu z talibami, np. w obliczu ich ataków na mniejszość hazarską.

Podczas spotkania talibów z chińskimi politykami, padły zapewnienia, że na afgańskim terytorium nie powstaną nigdy bazy wojskowe mogące zagrażać chińskim żywotnym interesom, jak również przyjęto tzw. „mapę drogową” otwierającą rynek na chińskie produkty. Chiny wśród talibów zyskały sojusznika przeciwko Indii, co w dłuższej perspektywie może przyczynić się do wznowienia konfliktu o Kaszmir. Wysoce prawdopodobne, że talibowie z radością otworzą rynek na chińskie produkty i usługi infrastrukturalne, co samym Chinom zapewni kolejne możliwości rozbudowy dróg w ramach projektu Jednego Pasa i Jednej Drogi, jak też transport surowców strategicznych z Iranu. Krajem wspierającym finansową stabilizację Afganistanu od czasów „porozumienia z Bonn” jest Japonia, którą z Chinami łączy zainteresowanie utrzymaniem bezpieczeństwa inwestycji tzw. Nowego Jedwabnego Szlaku. Rozmowy z talibami w Tokio miały na celu zapewnienie Japonii korzystnych warunków umowy dotyczących afgańskich surowców mineralnych¹⁷.

Rządy talibów oznaczają wzmocnienie wpływów Arabii Saudyjskiej w Afganistanie. Z kolei stosunki z Indią są bardziej złożone ze względu na związki indyjskiego ruchu sunnickiego Deobandi z talibami. Poparcie dla talibów wyraził jeden z wpływowych przywódców muzułmańskich ze stanu Uttar Pradesh (Jamiat Ulama-e-Hind), Maulana Arshad Madani: „*robią to, co my zrobiliśmy w Indiach [...] To właśnie robią talibowie w Afganistanie. Wyrzucają obcych: najpierw Rosjan, potem Amerykanów*”¹⁸. Wypowiedzi te nie sprzyjają obecnej atmosferze politycznej – po dojściu do rządów hinduskiej partii nacjonalistycznej przyczynią się one do nasilenia się ataków na mniejszość muzułmańską.

Bardzo ciekawym i paradoksalnym zjawiskiem jest docenienie rosyjskiej polityki wobec Afganistanu wśród samych Afgańczyków. Sprzyjają temu wyjątkowo zręczne wypowiedzi m.in. ministra Siergieja Ławrowa: „*Nikt nie powinien myśleć w kategoriach gier geopolitycznych, które mogą doprowadzić do kolejnej transformacji Afganistanu w pole rywalizacji między zewnętrznymi graczami o drastycznych*

¹⁷ S. Walia, *Japan's View on the Fall of Afghanistan*, USANAS Foundation, <https://usanasfoundation.com/japans-view-on-the-fall-of-afghanistan>, [9.09.2021].

¹⁸ L. Fryer, *The Taliban's Ideology Has Surprising Roots In British-Ruled India*, <https://www.npr.org/2021/09/08/1034754547/taliban-ideology-roots-deobandi-islam-india?t=1631270324151>, [8.09.2021].

konsekwencjach zarówno dla Afgańczyków, jak i ich sąsiadów"¹⁹. Trwa obecnie proces zmiany w obszarze „pamięci historycznej” Afgańczyków, na co silnie wpływają media społecznościowe, gdzie lata 70. XX w. charakteryzowane są jako czasy swobody obyczajowej i postępu w porównaniu do współczesności. Do mediów przenikają również wypowiedzi mudżahedinów, którzy pytani o porównanie działań Amerykanów do Rosjan twierdzą, że do tych drugich mimo niechęci zawsze zachowywali szacunek, ponieważ są i byli świadomi, że „Rosjanie nie przegrali wojny w Afganistanie – im po prostu skończyły się pieniądze.” Amerykanie z kolei są postrzegani jako ci, którzy uzyskują zyski z afgańskiego rynku i są podejrzewani o korzyści z handlu narkotykami. Rosjanie będą starali się zwiększać wpływy w Afganistanie, koncentrując się na pracy wywiadowczej i współpracy z sympatykami komunizmu na pograniczu.

„Upadek wiarygodności Stanów Zjednoczonych” jest hasłem, które dość często pojawia się w dyskursie medialnym, towarzysząc analizie zysków i strat poniesionych w Afganistanie przez społeczność międzynarodową. Jednocześnie przy takiej opinii należy postawić pytanie, czy kontynuowanie misji w obecnych uwarunkowaniach byłoby czynnikiem gwarantującym utrzymanie owej wiarygodności. O tym, że działalność cywilno-militarna w Afganistanie nie doprowadzi do osiągnięcia takich rezultatów, jakie początkowo zakładano – wiadomo było od dawna, o czym świadczą wieloletnie i wielostronne negocjacje nie tylko dotyczące Afganistanu wprost, ale ogólnie obszaru zwalczania terroryzmu. Dość ufnie przyjęto na początku deklarowane cele końcowe operacji: stworzenie takich warunków bezpieczeństwa, aby możliwe było przekazanie władzy i odpowiedzialności za własny kraj Afgańczykom. Rzeczywistość bywa często prozaiczna, a za wielkimi słowami kryją się interesy, nawet nie takie, które można określić jako spektakularne. Obok szacunkowych strat, które ponosiły USA, nie ma analiz dotyczących wielu pośrednich sukcesów gospodarczych prywatnych amerykańskich firm, a wypowiedzi Hilary Clinton o tym, że za każdy wydany 1 USD w Afganistanie USA zyskują 10 USD są dostępne obecnie jedynie w źródłach persko języcznych!²⁰. Jeżeli talibowie ustanowią reżim podobny do irańskiego, a taką chęć deklarują, to przy sprawnej manipulacji informacyjnej, zacierającej afgańską codzienność,

¹⁹ <https://indianexpress.com/article/india/taliban-at-talks-table-russia-says-no-games-india-representatives-only-listen-5439977/>., [7.09.2021].

²⁰ اوردی نهدر افغانستاندهالر سو ديدس ————— تمی كدالر هزیی كابهاز ای امر!., <https://ariananews.co/>., [7.09.2021].

uda im się przedstawić siebie jako głównego aktora zapewniającego stabilność w regionie. Taka narracja byłaby korzystna dla wielu państw.

Dodatkowo dość krępujące bez należytego wyjaśnienia są wypowiedzi o porażce USA w stosunku do zbudowania jedności i swoistego społeczeństwa obywatelskiego Afganistanu. Faktycznie zostało popełnione tak wiele błędów, że nie sposób procesu *state/nation building* określić mianem sukcesu. Jednak z drugiej strony niedocenywanie z całą stanowczością sukcesów na polu edukacji i obyczajowości, które osiągnęła afgańska, wieloetniczna młodzież dzięki warunkom jakie stworzył personel międzynarodowy byłoby niegodziwością. W obliczu nowej fali emigracji narastającej pod wpływem wydarzeń w Afganistanie, która objęła swoim zasięgiem wiele wschodnich narodowości, największe negatywne konsekwencje, również te wizerunkowe, wcale nie dotkną USA, ale Unię Europejską. Od woli i efektywności Turcji i Rosji będzie zależeć jak bardzo problem migracyjny dotknie Europę. Kreślenie jakiegokolwiek linii podziału między uchodźców/migrantów afgańskich przybywających z terytorium Afganistanu, a tymi z innych państw regionu, np. z Iranu, jest nie tylko głębokim niezrozumieniem właściwości afgańskiej diaspory, ale i potencjalną szkodą dla wypracowania wspólnego dla UE stanowiska w sprawie migracji (Brudnicka-Żółtaniecka, op.cit.). Tym bardziej trudno jest walczyć ze stereotypem Afgańczyków jawiącym się jako kobiety w czadorach i mężczyźni w turbanach. Poza percepcją i świadomością pozostają całe wielkie grupy wykształconych, młodych ludzi, którym prawo do pozostania w bezpiecznej ojczyźnie zostało odebrane.

Prawdopodobnie proces ekspulsji talibów, którzy dopuścili się aktów terroryzmu będzie postępował. Nie doprowadzi to do całkowitej zmiany postrzegania dawnej działalności talibów, ale z pewnością doprowadzi do pewnej reinterpretacji – zaznaczania mocniejszych granic między ISIS, Al Kaidą i innymi a talibami obecnie formującymi rząd. Będą pojawiać się „białe plamy” w historii, czyli obszary nie tylko niewiedzy, ale i naznaczone fałszywą narracją, negacją faktów i przeciwstawnymi relacjami świadków. Ten stale reprodukujący się dyskurs będzie utrudniał dotarcie do historycznej prawdy. Przykładem mogą być mnożące się wywiady z Afgankami, które pytane o stosunek do nowej władzy ustanowionej przez talibów zapewniają o swoim komforcie i nadziei na dalsze bezpieczeństwo. Ich pakistański akcent wypowiedzi w paszto nakazuje zachować ostrożność co do wiarygodności owych przekazów.

Podsumowanie

Sagesse oblige – tym określeniem posłużył się Karl Popper w 1968 r. podczas swojego wystąpienia w Wiedniu zatytułowanego „*Nauka i etyka: moralna odpowiedzialność uczonego*” (Strawiński, 2011, s. 334). Wartości społeczne i polityczne wpływają na priorytety przypisywane różnym problemom naukowym i na sposoby, w jakie wyniki badań naukowych są stosowane. Wydarzenia w Afganistanie związane z wycofaniem wojsk międzynarodowych po 20 latach interwencji są dowodem, że „w dzisiejszym świecie coraz częściej dochodzimy do granic zrozumiałości, poznawalności, przewidywalności i sterowności (Lamentowicz, 2012, s. 94). Analiza bieżących wydarzeń w Afganistanie wymaga uwzględnienia całego spectrum czynników i zmiennych dotyczących nie tylko samego Afganistanu *per se*, ale i relacji między największymi państwami pozornie nie mającymi wpływu na sytuację w Azji. Możliwe scenariusze rozwoju powinny być jak najbardziej kreatywne, i choć bazujące na doświadczeniach z przeszłości, nie będące prostymi ekstrapolacjami trendów. Każde wyzwanie stojące przed Afgańczykami będzie tworzyć osobne struktury, stwarzając możliwości przewyciężenia zagrożeń i wykorzystania nadarzających się szans. Największym zyskiem będzie wówczas wiedza potrzebna do oswojania nowego chaosu i budowania potencjału właściwego czasoprzestrzeni Afganistanu.

Literatura

- Brudnicka-Żółtaniecka, J., 2020. *Z problemów emigracji afgańskiej i bezpieczeństwa międzynarodowego* [w:] J. Siekiera, G. Wieczorek (red.), *Polska i emigracja. Wzmacnianie relacji*, Wyższa Szkoła Bankowa, Wrocław.
- Danielewicz, K., 2017. *Ataki „Green-on-Blue” podczas misji ISAF w Afganistanie*, *Przegląd Geopolityczny*, 21, s. 136-149.
- Fedirko, J., 2007. *Afganistan w Polskich Badaniach Naukowych. Zarys Chronologii i Problematyki*, *Krakowskie Studia Międzynarodowe*, nr 1, s. 211-236.
- Fukuyama, F., 2005. *Budowanie państwa*, Rebis, Poznań.
- Keane, C., 2016. *US nation-building in Afghanistan*, Routledge, London.
- Khan, S., 2008. *Desk review of current literature on HIV and male-male sexualities, behaviors and sexual exploitation in Afghanistan*, NAZ Foundation International.

- Krzyżanowski, M., 2016. *Afgański Rząd Jedności Narodowej – tło polityczne i ocena funkcjonowania*, Przegląd Geopolityczny, 16, s. 26-42.
- Lamentowicz, W., 2012. *Granice strategii państwa. Efekt tsunami*, Instytut Geopolityki, Częstochowa.
- Malkasian, C., 2013. *War Comes to Garmser: Thirty Years of Conflict on the Afghan Frontier*, Oxford University Press, Oxford.
- Malkasian, C., 2021. *The American War in Afghanistan: A History*. Oxford University Press, Oxford.
- Plebaniak, P., 2019. *Wojna jako nieporozumienie koncepcyjne. Rozważania o rozliczalności, maskowaniu oddziaływania i asabijja*, Przegląd Geopolityczny, 27, s. 9-31.
- Popper, K., 1992. *Wiedza obiektywna. Ewolucyjna teoria epistemologiczna*, PWN, Warszawa.
- Przybytek, P., 2018. *Koncepcja władzy państwowej i prawa w państwach muzułmańskich i demokratycznych*, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 158-179.
- Staniszki, J., 2003. *Władza globalizacji*, Scholar, Warszawa.
- Strawiński, W., 2011. *Funkcja i cele nauki – zarys problematyki metodologicznej*, Zagadnienia Naukoznawstwa, 3 (189).
- Szczepankowska, I., 2002. *Retoryka - Konotacje Pojęcia we Współczesnej Publicystyce i w Naukach Humanistycznych*, Białostockie Archiwum Językowe, 2.
- Waimbier, A., 2015. *Spór o pojęcie intersubiektywności. Transcendentalizm etyczny a podmiotowa treść doświadczenia*, Kwartalnik Filozoficzny, tom XLIII, zeszyt 4.
- Wilczyński, P. L., 2016. *Uzbrojenie armii państw muzułmańskich i ich przemysł zbrojeniowy. Część II – Azja i Bałkany*, Przegląd Geopolityczny, 17, s. 100-132.
- Wilczyński, W. J., 2019. *Problem zaopatrzenia w wodę w regionie Islamu*, Przegląd Geopolityczny, 29, s. 87-101.
- Wilkin, J., 2016. *Instytucjonalne i kulturowe podstawy gospodarowania. Humanistyczna perspektywa ekonomii*, Scholar, Warszawa.

www.ariananews.co

www.axios.com

www.ctc.usma.edu

www.foreignpolicy.com

www.hindustantimes.com

www.independentpersian.com

www.npr.org

www.rand.org

www.studium.uw.edu.pl

www.unodc.org

www.usanasfoundation.com

www.whitehouse.gov

Afghanistan – current concerns and future challenges

The topic that dominated the global security debate in the third quarter of 2021 was the withdrawal of U.S. troops from Afghanistan and the events that followed. Analyses of what happened, which stem from human curiosity, are accompanied by a desire to imagine an uncertain future, the source of which is no longer just disinterested curiosity, but often the need to take action in the face of growing threats. The terms "current" and "future" contained in the title of the article determine the formulation of the research objective. Firstly, selected aspects of internal situation in Afghanistan were characterized using the systems analysis. Secondly, an attempt was made to predict the further development of events in connection with the seizure of power by the Taliban. The presented conclusions are the consequence of interdisciplinary, heuristic and intersubjective research.

Key words: Afghanistan, forecasting, Russia, state-building, Taliban, USA.